

Rad i i strukovna izobrazba u funkciji rehabilitacije zatvorenika

Tomljanović, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:753873>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za kazneno procesno pravo

Tena Tomljanović

**RAD I STRUKOVNA IZOBRAZBA U FUNKCIJI REHABILITACIJE
ZATVORENIKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof.dr.sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, svibanj 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Tena Tomljanović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

_____Tena Tomljanović_____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijesni pregled prava zatvorenika na rad	3
3. Međunarodni normativni okvir prava zatvorenika na rad.....	5
3.1. Međunarodne politike i pravna regulativa zatvoreničkog rada	5
3.2. Zabrana prisilnog rada u međunarodnim dokumentima.....	7
4. Poredbeni sustavi organizacije zatvoreničkog rada.....	10
5. Pravo zatvorenika na rad u Republici Hrvatskoj.....	13
5.1. Normativni okvir zatvoreničkog rada u RH	13
5.2. Programi i mjere za rad zatvorenika	16
5.3. Važnost strukovne izobrazbe zatvorenika	19
5.4. Zapošljavanje nakon izdržavanja kazne zatvora.....	23
5.5. Izvješća Vlade RH.....	25
5.6. Uloga nevladinih organizacija u pružanju pomoći tijekom i nakon izdržavanja kazne zatvora	28
5.7. Primjeri dobre prakse	31
6. Zaključak.....	34
7. Literatura.....	36
7.1. Knjige i članci	36
7.2. Pravni izvori.....	38
7.3. Ostali izvori	38

Sažetak

Pristupanjem na izdržavanje kazne zatvora počinitelji kaznenih djela postaju lišeni temeljnog ljudskog prava na slobodu. Međutim, to ujedno ne predstavlja lišenje ostalih prava i sloboda proklamiranih domaćim i međunarodnim pravnim izvorima, čiju zaštitu nastavljaju uživati. Pravo na rad jedno je od njih i, po mišljenju mnogih, u današnjim nesigurnim vremenima, od krucijalne važnosti. Ovim radom nastojimo dati svoj doprinos upravo toj, u literaturi relativno zanemarenoj temi. Konkretno, kroz pregled domaćih i stranih dokumenata ispita se rehabilitacijski učinak rada i strukovne izobrazbe kao općih programa penološkog tretmana. Prikazali su se, između ostalog, povijesni razvitak i normativni okvir zatvoreničkog rada, programi i mjere za rad zatvorenika, mogućnosti njihova zaposlenja nakon otpusta, ali i kakvu ulogu u cjelokupnom tom procesu ima država, kao i nevladine organizacije. Ukazalo se i na značaj motivacije zatvorenika i psihosocijalne klime unutar ustanove za pripremu na uspješnu reintegraciju. U konačnici, rad daje uvid u spoznaje koje mogu pridonijeti sprječavanju recidivizma, ali i stigmatizacije i marginalizacije ove izrazito ranjive socijalne skupine.

1. Uvod

Za razliku od kažnjavanja, čija je svrha „...izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo“¹, svrha je izvršavanja kazne zatvora osposobiti zatvorenika za život na slobodi u skladu s normama i tako pridonijeti zaštiti društvene zajednice. Pritom je potrebno postupati čovječno i poštovati dostojanstvo osobe koja izdržava kaznu.²

U suvremeno doba raste broj zatvoreničke populacije, pa, samim time, i potreba istraživanja te kategorije. Osobe lišene slobode nakon otpusta iz penološke ustanove nerijetko završavaju na marginama društva, a česta je pojava i kriminalnog povrata, odnosno recidiva. Da bi se to izbjeglo, zatvoreničke se skupine nastoji kroz provođenje različitih programa tretmana uspješno rehabilitirati i reintegrirati u društvo.

Međunarodni i nacionalni instrumenti u pogledu jamstva temeljnih prava i sloboda ne čine razliku između zatvorenika i ostalih građana. U cilju postizanja resocijalizacije zatvorenika posebnu važnost imaju pravo na rad i njihovo strukovno osposobljavanje koje ćemo detaljnije analizirati u ovom radu. Konkretnije, bavit ćemo se rehabilitacijskim aspektom rada i strukovne izobrazbe kroz prizmu zakonodavstva i domaćih, ali i međunarodnih praksi.

Rad općenito definiramo kao svjesno organiziranu i svrsishodnu djelatnost koja za cilj ima postizanje nekog korisnog učinka radi zadovoljenja određenih potreba.³ Njegove je funkcije u društvu moguće pretočiti i na kaznena tijela u kojima zatvorenici rade još od samih osnutaka. Za sam rad, međutim, zatvorenici ne bi bili sposobni bez kvalitetne strukovne izobrazbe. Za razliku od ranijih vremena kada je on imao prisilni karakter, rad danas predstavlja jedan od oblika tretmana zatvorenika. U tome se ogleda njegova rehabilitacijska uloga. Osposobljavanje za rad i sam rad u zatvorima danas, stoga, služe poboljšanju radnih vještina i pozitivnih navika osoba lišenih slobode kako bi se, na koncu, povećavala i njihova konkurentnost na tržištu po odsluženju kazne i na taj način pridonijelo njihovoj ponovnoj integraciji u zajednicu.

¹ Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

² Zakon o izvršavanju kazne zatvora (ZIKZ), NN 14/21.

³ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr> (pristup: 2.4. 2022.)

Ovaj je rad podijeljen na šest poglavlja. Nakon uvodnog dijela, prikazat ćemo povijesne aspekte zatvoreničkog rada. U trećem poglavlju bavit ćemo se normativnom perspektivom ovog pojma na međunarodnoj razini, a zatim ćemo, u četvrtom poglavlju, izložiti pregled sustava organizacije rada zatvorenika. Peto poglavlje obuhvaća pravo na rad u Republici Hrvatskoj, točnije, normativni okvir, programe i mjere, ali i značenje strukovne izobrazbe za zatvorenike, mogućnosti zapošljavanja nakon izdržane kazne te pregled izvješća Vlade i ulogu nevladinih organizacija u cjelokupnom tom procesu, kao i primjere dobre prakse. U posljednjem, šestom poglavlju, pokušat ćemo izvući zaključak iz svega prethodno navedenog.

2. Povijesni pregled prava zatvorenika na rad

Zatvorenički rad u svijetu je prisutan od davnina. Promatramo li zatvorske sustave kroz povijest, možemo uvidjeti da se oni od svojih najranijih početaka, a ponegdje i još uvijek, koriste iskorištavanjem ljudskog rada, pa i samih ljudskih bića.⁴

Još od antičkog doba, kršenje društvenih normi povlačilo je za sobom lišenje građanskih prava i pretvaranje osoba koje su ih prekršile u robovsku radnu snagu. Širenjem svjetskih velesila u kasnijim razdobljima sve su češće bile i deportacije, pa se tako osuđenike na smrtne kazne slalo u kolonije gdje su bili primorani na rad. U takvom načinu kažnjavanja prednjačila je Sjeverna Amerika.⁵ Međutim, osim za eksploataciju, u povijesti je rad služio i za kažnjavanje zatvorenika. Kao primjer za to možemo navesti uređaj „prison treadmill“. Riječ je o stroju čija je primarna funkcija bila pokretanje crpki za vodu, a koji se u zatvoru koristio za kažnjavanje zatvorenika koji su po njemu bili prisiljeni hodati u krug. Osmislio ga je engleski inženjer Cubitt 1818. godine.⁶ Rad je postojao već i u najranijim ćelijskim i progresivnim zatvorskim sustavima, gdje su zatvorenici, premda osamljeni ili uz obvezu šutnje, bili dužni raditi.⁷

Na našim je prostorima rad u drugoj polovici 19. stoljeća predstavljao obvezu svakog zdravog zatvorenika. Zakonski je uređen 1877. godine, a iste je godine prvi puta i službeno uveden u Kaznionicu u Lepoglavi. U ostale kaznionice uveden je 1878., a razlog njegova uvođenja bila je želja za povećanjem državnog proračuna. Međutim, obvezni je rad postojao i prije te zakonske regulacije, ali se obavljao bez plaćanja naknade kod vanjskih obrtnika.⁸

Prilikom dodjeljivanja radnih mjesta zatvorenicima u obzir se uzimalo njihovo prijašnje radno iskustvo, kao i poznavanje zanata. Zatvorenicima koji su izdržavali dugotrajnu kaznu, kao i onima za koje je postojala opasnost od bijega nije bilo dopušteno raditi izvan kaznionice. Zatvorski je rad bio podijeljen na industrijski i poljoprivredni, a budući da je industrijski bio uvjetovan tržištem, uzimajući u obzir razvijenost hrvatskog tržišta, u kaznionicama se najviše organizirao tekstilni, krojački i užarski obrt.⁹

⁴ Cvitanović, Leo, Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu; Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1999., str. 353.

⁵ Milutinović, Milan, Penologija, Savremena administracija, Beograd, 1988., str. 101.

⁶ Knežević, Mladen, Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji), Biblioteka socijalnog rada, Zagreb, 2008., str. 295.

⁷ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Narodne novine, 2022., str. 8-13.

⁸ Josipović, Igor, Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, 2018., str. 165.

⁹ Ibid., str. 167.

Sve se zatvorenike na marljivost poticalo pripisivanjem nagrada koje su dobivali za obavljene rad, a u ispunjavanju radnih zadataka bili su podijeljeni u razrede. Prvi su razred činili uzorni zatvorenici koji su samostalno znali izraditi dobre proizvode. I u drugom su razredu bili zatvorenici uzornog ponašanja, ali oni kojima je za izradu dobrih proizvoda ipak bila potrebna pomoć. Treći su, pak, razred, činili zatvorenici lošeg vladanja, oni koji nisu znali raditi i početnici u zanatu. Pripadnici prvog razreda imali su pravo na četvrtinu ukupne zarade, pripadnici drugog na šestinu, dok je nagrada onih iz trećeg razreda umjesto njima, u cijelosti išla u potpurnu zatvorsku zakladu. Svoj dio zarade zatvorenici su mogli slobodno trošiti, a to je čak bilo i poželjno jer su se na taj način pokrivali ukupni troškovi kaznionice. Iz zarade se naplaćivala i sva počinjena šteta prema imovini kaznionice i imovini drugih od strane zatvorenika. U svakoj se kaznionici osnivala i posebna potporna zaklada iz koje se isplaćivala pomoć za pogrebne troškove platno nesposobnih zatvorenika, kao i potpore zatvorenicima slabijeg imovinskog stanja u prvim danima nakon izlaska na slobodu. Zatvorenicima iz posrednog zatvora se nakon izdržane kazne isplaćivala njihova zarada, dok se dio zarade ostalih isplaćivao njima samima, a preostali dio poglavarstvu onog mjesta gdje su se vraćali i koje im je pri povratku trebalo isplatiti ostatak. Time se nastojao osigurati njihov povratak kući.¹⁰

¹⁰ Ibid. str. 166-168.

3. Međunarodni normativni okvir prava zatvorenika na rad

3.1. Međunarodne politike i pravna regulativa zatvoreničkog rada

U međunarodnim pravnim izvorima donesenima od strane Ujedinjenih naroda i Vijeća Europe pravo na rad jedno je od temeljnih ljudskih prava.

Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948., kao prvi međunarodni dokument koji uređuje ljudska prava, donesena je kao pravno neobvezujuća rezolucija. Premda se ona ne odnosi izričito na zatvorenike, oni su, bez sumnje, jedna od kategorija čija su prava ponajviše ugrožena. Deklaracija uspostavlja katalog prava, prvenstveno građanskih i političkih, koji je pravno obvezan postao tek 1966. kada je donesen Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Kako bi se osigurala njegova primjena u državama strankama, osnovan je Odbor za ljudska prava koji ima zadaću pratiti aktivnost država na tom području, razmatrati njihova izvješća o mjerama koje su poduzele te im davati svoja zaključna razmatranja.¹¹

Odredba Opće deklaracije o ljudskim pravima koja svakome jamči pravo na rad, primjerene uvjete rada, slobodan izbor zaposlenja, zaštitu od nezaposlenosti, kao i zabranu diskriminacije prilikom određivanja naknade za rad implementirana je i u neke kasnije dokumente.¹² Tako primjerice Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹³, donesena 1950. godine, zabranjuje ropstvo i njemu sličan odnos, kao i svaki prisilan ili obvezatan rad (čl. 4.1.).

Na području zaštite zatvoreničkih prava posebno valja istaknuti Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima¹⁴, prvi puta usvojena 1955. godine. Ovaj UN-ov instrument, između ostalog, propisuje da se zatvorenicima kojima je od strane liječnika utvrđena tjelesna i psihička sposobnost, mora dati prilika za rad, da taj rad ne smije imati štetnu narav, kao i da ih se ne smije držati ni u kakvom obliku ropstva ili podčinjenosti niti se njihov rad smije iskorištavati za privatnu korist osoblja penološke ustanove. Rad bi, koliko god je to moguće, trebao povećati zatvorenikove sposobnosti za zaradu nakon izlaska na slobodu, ali njegov interes tijekom obavljanja poslova ne bi trebao biti podređen isključivo financijskoj zaradi. Rad koji uključuje stručno osposobljavanje namijenjen je zatvorenicima koji bi od toga mogli imati koristi, a naročito mlađima. Zatvorenicima je dozvoljen izbor vrste

¹¹ Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2010., str. 310-313.

¹² Igrac, Nenad, Rad i zapošljavanje zatvorenika po zakonodavstvu Republike Hrvatske, Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, 2016., str. 2.

¹³ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN – MU 18/97, 1/06.

¹⁴ Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, E/CN.15/2015/L.6/Rev.1.

poslova u skladu s odgovarajućim izborom zanimanja i zahtjevima reda i discipline. S ciljem pripreme zatvorenika za normalan život na slobodi, organizacija rada u penološkoj ustanovi trebala bi biti što sličnija organizaciji rada u društvenoj zajednici. Zatvorenici imaju pravo za svoj rad dobiti odgovarajuću naknadu, a dio toga imaju pravo i potrošiti. Mora im se omogućiti i barem jedan dan odmora tjedno, kao i dovoljno vremena za ostale aktivnosti, uključujući i obrazovanje. Navedeni dokument propisuje i obvezu osiguranja za slučaj profesionalnog oboljenja ili ozljede na radu u mjeri u kojoj to uživaju radnici izvan zatvorskog sustava (pr. 96-103.). Standardna minimalna pravila revidirana su 2015. i poznata su po nazivu „Mandela pravila“ po bivšem predsjedniku Republike Južne Afrike koji je proveo 27 godina u zatvoru. Ova Pravila, unatoč tome što nisu pravno obvezujuća, iznimno su utjecala na oblikovanje nacionalnih zakonodavstava i prakse, a 1984., usvajanjem Pravila za učinkovitu primjenu Standardnih minimalnih pravila, važnost toga, kao i njihove dostupnosti osobama na koje se odnose, još je više naglašena.¹⁵

Osim toga, relevantne odredbe glede ovog pitanja možemo pronaći i u pojedinim Konvencijama Međunarodne organizacije rada. Primjerice, Konvencija o diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje¹⁶ iz 1958. pojmom diskriminacije obuhvaća i „svako drugo pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva koje ima za posljedicu ukidanje ili narušavanje jednakosti mogućnosti ili tretmana u zaposlenju i zanimanju...“ (čl. 1. st. 1.), što bi se svakako moglo primijeniti na zatvorenike. Isto tako, MOR-ova Konvencija o politici zapošljavanja¹⁷ iz 1964. također navodi kako: „Navedena politika mora imati za cilj osigurati:...da ima posla za sve osobe koje su na raspolaganju i koje traže posao...“ (čl. 1. st. 2.).

UN-ova Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka iz 1984., o kojoj će više riječi biti u sljedećem poglavlju, također je značajan dokument na ovom području.

Što se Vijeća Europe tiče, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. najvažniji je instrument zaštite. U nju su, kao što je već spomenuto, implementirane odredbe Opće deklaracije o ljudskim pravima. Kao sudski mehanizam zaštite temeljnih prava, Konvencijom je uspostavljen Europski sud za ljudska prava.¹⁸

¹⁵ Pleić, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, str. 313.

¹⁶ Konvencija o diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje, NN 5/2000.

¹⁷ Konvencija o politici zapošljavanja, NN 11/2000.

¹⁸ Pleić, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, str. 315.

U okviru ovog poglavlja bitno je naglasiti i Rezoluciju o radu u zatvorima koju je 1975. donio Odbor ministara Vijeća Europe. U njoj se navodi da bi rad zatvorenika trebao biti sastavni dio njihova tretmana i da bi za njega trebali biti plaćeni kao i osobe koje rade izvan ustanove. Ističe se i potreba pronalaska prikladnog posla, u smislu da bi on trebao odgovarati ulozi koju oni inače obnašaju u društvenoj zajednici.¹⁹

Od velike je važnosti i Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja donesena 1987. koja će u narednom poglavlju biti podrobnije analizirana.

Osim toga, kao posljednja, ali ništa manje važna, treba navesti Europska zatvorska pravila²⁰ iz 1987. koja su revidirana najprije 2006., a potom 2020. godine., a koja pravo na rad promatraju kao pozitivan aspekt zatvorskog režima te zabranjuju korištenje rada u funkciji kazne (t. 26.1.). Navedena se Pravila, u načelu, ne razlikuju od ranije spomenutih Standardnih minimalnim pravila o postupanju sa zatvorenicima.

3.2. Zabrana prisilnog rada u međunarodnim dokumentima

Prisilni rad kao oblik eksploatacije zatvorenika usko je povezan s ropstvom, pa ga, sukladno tomu, uređuju i isti dokumenti. Odredbu o mogućnosti razvijanja takvog načina eksploatacije u stanje koje je slično ropstvu sadržavala je još Konvencija o ukidanju ropstva, trgovina ljudima i institucija i običaja sličnih ropstvu iz 1926. godine, a prema Konvenciji o prisilnom radu, donesenoj od strane Međunarodne organizacije rada 1930., prisilni je rad svaki onaj koji se ne obavlja dobrovoljno i za koji postoji prijetnja kaznom.²¹

Opća deklaracija o ljudskim pravima²² iz 1948. određuje da se: „Nitko ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu; ropstvo i trgovina robljem zabranjuju se u svim njegovim oblicima“ (čl. 4.), kao i da se „Nitko ne može podvrgnuti mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni.“ (čl. 5.).

Međutim, samo su tri dokumenta koja uređuju to pitanje pravno obvezujuća: UN-ova Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka na

¹⁹ Šeparović, Zvonimir, Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju, Pravni fakultet, Zagreb, 2003., str. 150.

²⁰ Evropska zatvorska pravila, Savet Evrope, Beograd, 2006.

²¹ Herceg Pakšić, Barbara; Jukić, Miroslav, Primjena Konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada: Europski standardi i hrvatska postignuća, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 2016., str. 291-292.

²² Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, NN 12/2009.

svjetskoj te Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i Američka konvencija za sprječavanje i kažnjavanje mučenja, na regionalnoj razini.²³

Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka²⁴ od 10. prosinca 1984., a koja je na snagu stupila 1987., osim što definira torturu i nalaže državama poduzimanje mjera za njeno sprječavanje, predviđa i osnivanje „Komiteta protiv torture“ (Odbora protiv torture). Komitet, odnosno Odbor, sastavljen od stručnjaka izabranih prema propisanom postupku, trebao bi nadzirati provođenje Konvencije u državama strankama. (čl. 17.) Države su Odboru dužne, godinu dana od stupanja Konvencije na snagu, posredstvom Generalnog tajnika UN-a, podnijeti izvješća o poduzetim mjerama, a svake četiri godine i dopunske izvještaje. Ako na temelju primljenih obavijesti Odbor zaključi da se na prostoru neke države provodi tortura, mora pozvati tu državu na suradnju u razmatranju tih obavijesti. U slučaju primjedbi od strane zainteresiranih država, Odbor može pokrenuti povjerljivu istragu (čl. 19. i čl. 20.).

Osnivanje Odbora predviđa i Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987., izmijenjena Protokolima Broj 1 i Broj 2 koji su na snagu stupili 2002. godine. U toj se Konvenciji, naime, navodi obveza uspostave Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja kao izvansudskog mehanizma koji bi putem posjeta trebao vršiti provjeru postupanja prema zatvorenicima s ciljem njihove zaštite od ponižavajućeg postupanja (čl. 1.). Odbor je dužan nakon tih posjeta sastaviti izvješća sa svojim nalazima i preporukama koja se dostavljaju državama radi njihova odgovora, a osim navedenih, dužan je svake godine sastaviti i opća izvješća o svojim aktivnostima (čl. 10.).

U Međuameričkoj konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju mučenja koja je donesena 1985., a na snagu stupila 1987. godine, tortura je definirana šire nego u UN-ovoj Konvenciji. I ova Konvencija predviđa poduzimanje prikladnih mjera od strane država s ciljem sprječavanja neprimjerenih postupanja te omogućuje izručenje onih koji su optuženi za mučenje.²⁵

Premda su u ovom poglavlju detaljnije analizirani samo instrumenti zaštite koji naglasak prvenstveno stavljaju na mučenje i ponižavajuće postupanje, a prisila na rad je, nesumnjivo, jedna od varijanti takvog postupanja, zabranu takvih ponašanja proklamiraju i

²³ Pleić, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, str. 313.

²⁴ Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, NN 51/2022.

²⁵ Rodriguez Rescia, Victor; Seitles, Marc. D, The Development of the Inter- American Human Rights System: A Historical Perspective and a Modern-Day Critique, N.Y.L.S. Journal of Human Rights, 2000., str. 593.

dokumenti iz prethodnog poglavlja. Stoga, i oni imaju veliku važnost u nastojanjima da se takva postupanja u penološkim ustanovama iskorijene.

4. Poredbeni sustavi organizacije zatvoreničkog rada

Rad osoba lišenih slobode u Republici Hrvatskoj organiziran je na način da se može obavljati unutar zatvora, odnosno kaznionice, ali i kod poslodavaca izvan tih ustanova (čl. 88. i 89. ZIKZ-a). Rad mora biti organiziran na način da je što sličniji radu na slobodi (čl. 87. st.3. ZIKZ-a), s tim da je zabranjeno zapošljavanje zatvorenika na radnim mjestima u državnoj službi (čl. 87. st. 4. ZIKZ-a).

Prema Pravilniku o radu i strukovnoj izobrazbi, popisu i opisu radnih mjesta zatvorenika te naknadi za rad i nagradi²⁶ (u nastavku: Pravilnik), poslovi koje zatvorenici mogu obavljati unutar kaznenog tijela su: „Pomoćno- tehnički poslovi (režija): u kuhinji i blagovaonici, u prodavaonici potrepština (kantini), u skladištu, na održavanju objekata i opreme, na održavanju okoliša te ostali pomoćni poslovi“, kao i „Poslovi u radionicama odjela za rad i strukovne izobrazbe: u poljoprivrednoj radionici, metalskoj radionici, radionici održavanja, radionici kartonaže, radno-terapijskoj radionici, drvoprerađivačkoj radionici, radionici ugostiteljstva, grafičkoj radionici, krojačkoj radionici, radionici kamenolom, radionici autoservisa i tehničkog pregleda vozila te drugi poslovi u radionicama“ (čl. 7.). Ti se poslovi, nadalje, razvrstavaju u sljedeće skupine: „jednostavna zanimanja, uslužna i trgovačka zanimanja, rukovatelji strojevima i alatima, zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji, složeniji poslovi u poljoprivredi i šumarstvu i stručni radnici“ (čl. 8.).

Kao što je već spomenuto, rad se može obavljati i kod drugog poslodavca izvan kaznenog tijela. Međutim, rad kod drugog poslodavca moguć je i unutar tog tijela. Kod drugog je poslodavca rad organiziran u skladu sa sposobnostima zatvorenika, a najčešće je riječ o različitim vrstama fizičkih poslova. Za takav je način rada potreban ugovor poslodavca i kaznenog tijela kojem mora prethoditi suglasnost pomoćnika ministra nadležnog za poslove pravosuđa (čl. 10. i čl. 11. Pravilnika).

Hrvatski sustav organizacije rada zatvorenika zapravo sadrži obilježja različitih poredbenih sustava.

Još od davnih dana postojao je sustav zakupa. Naime, u državi Louisiani osuđenici su davani u zakup već 1844.godine nakon čega se taj sustav proširio cijelim južnim dijelom SAD-a. S obzirom da su predmet zakupa pretežno bili afroamerički muškarci, zaključujemo da je bila prisutna i diskriminacija.²⁷ Međutim, takav sustav sve više ponovno oživljava.

²⁶ Pravilnik o radu i strukovnoj izobrazbi, popisu i opisu radnih mjesta zatvorenika te naknadi za rad i nagradi, NN 12/2016.

²⁷ Davis, Angela Y., From the Convict Lease System to the Super- Max Prison, Springer Link, 2000., str. 60-61.

Današnji modeli javno- privatnog partnerstva pretežno se temelje na ustupanju zatvorenika drugim tvrtkama ili privatnicima. Kod takvog načina organizacije rada privatni poslodavci puno više ulažu u suvremenu tehnologiju za rad i nadzor zatvorenika čime se snižavaju troškovi vođenja zatvora.²⁸

Negativne strane ovog sustava pokušale su se ublažiti uspostavljanjem sustava ugovora kojim je uvedena mogućnost organizacije rada od strane privatnih poslodavaca, ali unutar kaznenog tijela. Privatnici bi, naime, osigurali svoje strojeve i opremu, pa i osoblje, ali rad bi se obavljao unutar kaznionice, odnosno zatvora.²⁹ U ovom je poglavlju već rečeno da je takav način organizacije rada dopušten i u hrvatskim penološkim ustanovama.

Veza između drugog poslodavca i zatvora postoji i u sustavu po jedinici proizvoda. Taj se sustav temelji na proizvodnji koja je u cijelosti organizirana unutar kaznenog tijela i uz pomoć osoblja tog tijela.³⁰

U sustavu rada u režiji države kazneno tijelo, kao predstavnik države, ima potpunu kontrolu nad svim fazama proizvodnje i distribucije proizvoda. Najpoznatiji primjer toga je tzv. Federal Prison Industry ili UNICOR.³¹ UNICOR je osnovan 1934. u SAD-u izvršnom naredbom predsjednika Roosevelta, a službeno je počeo s radom 1. siječnja 1935. kao korporacija u potpunom vlasništvu SAD-a. UNICOR je vođen ciljem zaštite društva i smanjenja stope kriminala, a taj cilj nastoji postići radom i strukovnom izobrazbom zatvorenika koji bi ih trebali pripremiti za uspješnu resocijalizaciju nakon izlaska na slobodu. Kao strateške ciljeve UNICOR navodi: pripremanje zatvorenika za uspješan povratak na slobodu, održavanje financijske stabilnosti ustanove te kvalitetno osposobljavanje osoblja za provođenje tih zadataka. Obilježja ovog sustava djelomično sadrži i hrvatski sustav.³²

Sustav organizacije rada za potrebe države, koji se često koristi, baziran je na proizvodnji proizvoda koji nisu namijenjeni za komercijalnu prodaju, već se plasiraju unutar državnih službi. To se odnosi, primjerice, na službene uniforme, zaštitnu i ostalu radnu opremu.³³

Osim navedenih, postoji i sustav javnih radova. Glavna karakteristika tog sustava je da se rad zatvorenika koristi za izgradnju novih javnih objekata. Ovaj je sustav korišten od samih

²⁸ Knežević, Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji), str.280.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., str. 281.

³¹ Ibid., str. 282.

³² Službena stranica UNICOR, <https://unicor.gov> (pristup: 4.4.2022.)

³³ Knežević, Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji), str. 283.

početaka, pa su se tako zatvorenici koristili već za izgradnju autocesta u Sjevernoj Americi. Međutim, taj je rad tada još bio prisilnog karaktera.³⁴

Sustav rada izvan penološke ustanove može se provoditi kao „Work release program“, „Community release program“ i kao „Home confinement program“, odnosno takozvani kućni zatvor.³⁵ Work release program osobama lišenim slobode daje mogućnost traženja zaposlenja u društvenoj zajednici za vrijeme služenja kazne u kaznenoj ustanovi. To se provodi u cilju smanjenja recidivizma jer se smatra da rad u zajednici pozitivno djeluje na zatvorenika, kao i na njegovo ponovno uklapanje u društvo. Međutim, iako je takav način organizacije rada u početku davao pozitivne rezultate, kasnijim se istraživanjima došlo do zaključka da utjecaj tog programa na smanjenje recidivizma i nije tako značajan pa se u suvremeno doba rijetko koristi.³⁶

Community release programi prvi put su se javili u Kaliforniji. Temelj tih programa je zaposlenje zatvorenika kod poslodavaca izvan zatvora, odnosno kaznionice uz njihovu obvezu podmirenja troškova boravka u njima. Pozitivan aspekt tog sustava je što zatvorenici za vrijeme izdržavanja kazne imaju mogućnost osigurati stabilnost privatnih i poslovnih odnosa izvan ustanove. Ekonomske prednosti tog sustava su, između ostalog, činjenica da zatvorenici plaćaju porez, a istovremeno nema potrebe za socijalnom pomoći njihovim obiteljima.³⁷

Home confinement program ili kućni zatvor sustav je za izdržavanje kazni zatvora u kraćem trajanju. Teret snošenja njegovih troškova je na zatvorenicima.³⁸

³⁴ Ibid., 284.

³⁵ Ibid.

³⁶ Powell, Zachary A., Work- Release Programs, <https://onlinelibrary.wiley.com> (pristup: 4.4.2022.)

³⁷ U.S. Department of Justice, Community Release Programs: Guidelines for the establishment and operation of local detention facilities, Office of justice programs, 1980., str. 3.

³⁸ Knežević, Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji), str. 295.

5. Pravo zatvorenika na rad u Republici Hrvatskoj

5.1. Normativni okvir zatvoreničkog rada u RH

Prema Ustavu Republike Hrvatske³⁹, „Svatko ima pravo na rad i slobodu rada“ te „Svatko slobodno bira poziv i zaposlenje i svakomu je pod jednakim uvjetima dostupno svako radno mjesto i dužnost“ (čl. 54.). Isto tako, „Zabranjen je prisilni i obvezatni rad“ (čl. 23.).

Međutim, temeljni akt koji to pravo uređuje isključivo u odnosu na zatvorenike u Republici Hrvatskoj jest Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Navedeni Zakon zapravo implementira odredbe Europskih zatvorskih pravila, pa zatvorenicima dopušta rad uzimajući u obzir njihove zdravstvene sposobnosti i stečena znanja, ali i mogućnosti penološke ustanove. Svrha poticanja zatvorenika na rad je omogućiti mu da stekne stručno znanje i iskustvo, da ga se osposobi za rad te da se zadovolje njegove duhovne i tjelesne potrebe. Rad je potrebno organizirati na način da bude sličan radu na slobodi, a mora se osigurati i provedba zaštite na radu, kao i osiguranje od ozljede na radu i od profesionalnih bolesti (čl. 87. st.1., 2. i 3.). Zatvorenici mogu biti raspoređeni na rad unutar ustanove, a može im se, uz njihov pristanak, omogućiti i rad za drugog poslodavca, izvan ili unutar ustanove (čl. 88. i 89.). Osobama koje su na izdržavanju kazne zatvora kraće od jedne godine i koji nemaju izrečenu sigurnosnu mjeru zabrane obavljanja određene djelatnosti može se, uz poslodavčev pisani pristanak, odobriti nastavak rada kod njega. Nastavak obavljanja djelatnosti unutar ili izvan ustanove moguće je odobriti i zatvoreniku koji izdržava kaznu kraću od godinu dana, a koji samostalno obavlja gospodarsku ili neku drugu djelatnost, pod uvjetom da sam snosi trošak smještaja u ustanovi (čl. 90.). Zatvorenici za svoj rad imaju i pravo na naknadu koja se određuje množenjem osnovice za izračun te naknade (20% bruto osnovice za plaće službenika i namještenika u državnim službama) i koeficijenta zatvorenikova rada. Za rad kod drugog poslodavca naknadu određuje sam taj poslodavac svojim aktima, a uplaćuje ju na račun ustanove koja ju potom isplaćuje zatvorenicima. Na zatvoreničku naknadu za rad ne postoji obveza uplate poreza, niti doprinosa (čl. 92.). 30% te naknade mora se odvojiti kao zatvorenikova obvezna štednja i pohraniti na polog, dok s ostatkom zatvorenik može slobodno raspolagati (čl. 93. st.1.). Na temelju molbe zatvorenika starijeg od 65 godina ili zatvorenika s utvrđenom trajnom nesposobnosti za rad, a koji je bez prihoda ili sredstava na pologu, može mu se, jednom u tri mjeseca, isplatiti novčana pomoć (čl. 94. st.1.). U slučaju povrede svojih radnih obveza, zatvoreniku se može odbiti dio od naknade, a može ga se i premjestiti ili mu se

³⁹ Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14.

prekinuti rad (čl. 95. st.2.). Ako zatvorenik koji se obrazuje uredno izvršava svoje obveze u vezi s tim, a uz obrazovanje ustanova nije u mogućnosti organizirati i rad, zatvoreniku pripada pravo na naknadu u visini 25% od osnovice (čl. 97.).

U okviru ovog poglavlja ne smije se izostaviti i već spomenuti Pravilnik o radu i strukovnoj izobrazbi, popisu i opisu radnih mjesta zatvorenika te naknadi za rad i nagradi. Prema tom se Pravilniku rad smatra sastavnim dijelom pojedinačnog programa za izvršavanje kazne i podliježe ocjenjivanju (čl. 2.). Pravilnikom je također određena dužnost čišćenja i održavanja zatvorskih prostorija od strane svih zatvorenika, do dva sata dnevno i bez naknade (čl. 4.). Rad je organiziran, odnosno zatvorenici su za obavljanje poslova raspoređeni na način opisan u prethodnom poglavlju. Naknada se zatvorenicima isplaćuje jednom mjesečno uz uručivanje obračunskog lista. U slučaju da se zatvorenik premjesti, da mu se prekine izdržavanje kazne, da ga se uvjetno otpusti ili otpusti na slobodu, naknada će mu se obračunati prvog sljedećeg radnog dana nakon što prestane s radom. (čl. 12.) Poslije neprekidnog rada u trajanju od najmanje dvanaest mjeseci, zatvorenici ostvaruju pravo na godišnji odmor, dok će im se za svaku sljedeću godinu odobriti polovina tog odmora nakon 6 mjeseci rada. Godišnji odmor iz prethodne iznimno se može iskoristiti do 30. lipnja tekuće godine. (čl. 16.) Za vrijeme godišnjeg odmora, pripada im naknada u visini prosječne naknade u prethodna tri mjeseca. Ako je zatvorenik privremeno nesposoban za rad, isplatit će mu se 70% naknade ostvarene prethodnog mjeseca, ali to se ne odnosi na one koji su si s namjerom ugrozili zdravlje (čl. 14.). U odnosu na davanje odobrenja za korištenje godišnjeg odmora, privremena nesposobnost do koje je dovelo namjerno ugrožavanje zdravlja smatrat će se prekidom rada. (čl. 16.) O prekidu rada, do kojeg, osim povrede radnih obveza, dovode i želja zatvorenika za prestankom radnog odnosa, činjenica da je duže od dva mjeseca nesposoban za rad, izmjena pojedinačnog programa i sigurnosni razlozi, odlučuje upravitelj (čl. 19.).

Radno vrijeme zatvorenika, dnevni odmori, tjedni odmori, kao i prava vezana uz izume i tehnička unapređenja uređena su jednako kao i za radnike izvan zatvorskog sustava, dakle, sukladno Zakonu o radu.⁴⁰ Prema tome, moguć je rad na puno i nepuno radno vrijeme, s tim da puno ne smije biti duže od četrdeset sati tjedno, a nepunim se smatra svako ono koje traje kraće od punog. Radnicima koji rade na nepuno radno vrijeme moraju biti osigurani isti uvjeti za rad kao i onima koji rade na puno i koji obavljaju slične poslove sa sličnim stručnim vještinama i znanjima. Na poslovima na kojima nije moguće radnike zaštititi od štetnih utjecaja na zdravlje i radne sposobnosti, radno se vrijeme mora skratiti u razmjeru s tim štetnim

⁴⁰ Zakon o radu, NN 93/14, 127/17, 98/19.

utjecajem (čl. 61.- 65. ZOR-a). Tijekom razdoblja od dvadeset četiri sata, radnici, pa tako i oni koji svoj rad obavljaju u zatvorima, imaju pravo na odmor od neprekidno dvanaest sati, dok im tjedni odmor mora trajati najmanje dvadeset četiri sata (čl. 74. i čl. 75. ZOR-a).

U slučaju da radnik u tijeku rada ili u vezi s njim ostvari izum, dužan je o tome obavijestiti poslodavca, a u konkretnom slučaju i zatvorsku upravu, kojima taj izum i pripada, dok samom radniku pripada pravo na nagradu. Sve pojedinosti vezane uz to dužan je čuvati kao poslovnu tajnu. Ukoliko je, pak, riječ o izumu koji nema poveznicu s radom, ali je u vezi s poslodavčevom djelatnošću, radnik poslodavcu mora ponuditi ustup s time povezanih prava. U slučaju prihvata prijedloga tehničkog unaprjeđenja radnika od strane poslodavca, radnik ima pravo na nagradu (čl. 98. - 101. ZOR-a).

Osim navedenih, na rad zatvorenika mogla bi se primijeniti i odredba Zakona o radu prema kojoj je zabranjena: „izravna ili neizravna diskriminacija na području rada i uvjeta rada, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju, napredovanju, profesionalnom usmjeravanju, stručnom osposobljavanju i usavršavanju te prekvalifikaciji...” (čl. 7. st. 4. ZOR-a). Naime, ne smije se provoditi diskriminacija i činjenicu da je riječ o zatvorenicima, ili u slučaju zapošljavanja nakon otpusta, bivšim zatvorenicima, uzimati kao otegotnu okolnost prilikom davanja zaposlenja.

Isto tako, na zatvoreničku populaciju primjenjuju se i odredbe Zakona o strukovnom obrazovanju, u jednakoj mjeri kao i prema osobama izvan penalnih ustanova.

Iz prethodno prikazanog bismo mogli zaključiti da naš zakonodavac u velikoj mjeri slijedi pravne izvore Ujedinjenih naroda i Vijeća Europe. Kao što je već rečeno, pravo zatvorenika na rad zajamčeno je na međunarodnoj razini, neposredno i posredno. Brojni pravno obvezujući akti, konvencije i protokoli značajno su utjecali na oblikovanje naših pozitivnih propisa. Međutim, ne treba zanemariti niti utjecaj pravno neobvezujućih preporuka, načela i standarda, poput UN-ovih Standardnih minimalnih pravila te Europskih zatvorskih pravila Vijeća Europe. Upravo su potonja implementirana u naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora iz čega je vidljivo da Republika Hrvatska u organizaciji rada zatvorenika pokušava slijediti međunarodne trendove.

5.2. Programi i mjere za rad zatvorenika

S obzirom na gospodarsku situaciju, mogućnosti i resurse kojima raspolaže, slobodno možemo reći da Republika Hrvatska, u usporedbi s ostalim zemljama Europske unije, provodi relativno kvalitetne programe tretmana zatvorenika. Analiziramo li konkretno provedbu metode rada zatvorenika u funkciji njihova tretmana, dolazimo do zaključka da Hrvatska ne zaostaje za naprednijim europskim zemljama, kao što je primjerice Njemačka. Hrvatske kaznene ustanove ne samo da su po ostvarenim stopama zaposlenosti pri samom europskom vrhu, već su i mogućnosti rada u njima raznolike. Naime, zatvorenici su na raspolaganju poljoprivredne djelatnosti, poput stočarstva, voćarstva i vinogradarstva, ali i drvna industrija, ugostiteljstvo i još brojne druge djelatnosti. Za obavljene rad zatvorenici ostvaruju naknadu što im otvara mogućnost štednje za život nakon otpusta, ali i poboljšava standard unutar ustanove.⁴¹

Zakon o izvršavanju kazne zatvora određuje da: „Radi provedbe pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora i sprječavanja međusobnoga lošeg utjecaja, zatvorenike se razvrstava u kaznionice odnosno zatvore prema kriminološkim i drugim obilježjima i posebnim potrebama programa izvršavanja, kao što su: izrečene sigurnosne mjere, strukovno osposobljavanje i obrazovanje, opće zdravstveno stanje i liječenje, duljina kazne i dr.“ (čl. 13. st.1. ZIKZ-a). Iz ovog zakonskog članka proizlazi da se individualizacija izvršavanja kazne zatvora manifestira kroz provođenje pojedinačnog programa izvršavanja. Sastavnice tog programa su psihološki, zdravstveni, pedagoški, socijalni, radni i sigurnosni postupci primjereni potrebama osoba lišenih slobode i mogućnostima kaznenog tijela, a njime se utvrđuje gdje će se osoba smjestiti na odjel, rad, slobodno vrijeme te posebni postupci.⁴² Dakle, radni angažman sastavni je dio programa izvršavanja kazne zatvora.

Razlikujemo opće i posebne programe tretmana. Opći su programi dostupni svim zatvorenicima, a tiču se rada zatvorenika, njihove izobrazbe, slobodnog vremena i dušobrižništva. Nasuprot tome, posebni programi odnose se na pojedine kategorije zatvorenika, kao što su ovisnici, počinitelji seksualnih delikata, počinitelji kaznenih djela u prometu itd.⁴³

⁴¹ Novak, Tena, Usporedni prikaz općih metoda tretmana zatvorenika u zemljama Europske unije, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2017., str. 40.

⁴² Ivičević Karas, Penitencijarno pravo, str. 38.

⁴³ Morić, Mateja, Proces motivacije zatvorenika unutar provođenja posebnog tretmana u zatvorskom sustavu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, str. 18.

U okviru općih programa, u hrvatskim se kaznenim ustanovama uspostavljaju odjeli za rad i strukovnu izobrazbu. U kaznionicama u Lepoglavi, Glini, Požegi i Lipovici- Popovači postoji metalska radionica u kojoj zatvorenici režu, štancaju i savijaju limove, cijevi i profile, izrađuju dvorišne ograde, metalne konstrukcije te izrađuju i montiraju građevinske bravarije. Radno- terapijska radionica postoji u kaznionicama u Lepoglavi, Valturi i Lipovici- Popovači. Tamo zatvorenici rezbare šahove, kutije za nakit, tacne, izrađuju proizvode od šiba, slike, suvenire i slično.⁴⁴

Primjer radova zatvorenika na prodajnoj izložbi u prostorijama Ministarstva pravosuđa i uprave⁴⁵

U kaznionicama u Lepoglavi, Glini, Lipovici- Popovači, Turopolju, Valturi, Kaznionici i zatvoru u Požegi te Zatvoru u Gospiću zatvorenici obavljaju poslove u domeni poljoprivredne radionice i gospodarenja otpadom. Oni tako proizvode voće i povrće, žitarice i jaja, uzgajaju svinje i ovce te prodaju janjad. U drvnoprerađivačkoj radionici, zatvorenici se bave proizvodnjom masivnog namještaja, poput stolova i stolica, garnitura, komoda, vitrina i spavaćih soba, kao i drugog namještaja za potrebe tržišta.⁴⁶

⁴⁴ Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave, https://mpu.gov.hr/zatvorski_sustav/6150 (pristup: 7.4.2022.)

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

Kaznionica u Požegi ⁴⁷

U Kaznionici u Glini postoji i grafička radionica u kojoj se tiskaju i izrađuju matične knjige, obrasci, evidencije, osobni listovi i kartoni zatvorenika, blokovska roba, razglednice, čestitke, novine, knjige te se provode restauracije knjiga i ručni uvezi. Dio se tih poslova obavlja za potrebe tržišta, a dio za zatvorski sustav i Ministarstvo pravosuđa. U Kaznionici i zatvoru u Požegi postoji krojačka radionica u kojoj zatvorenice izrađuju radna odijela, jastučnice, plahte i kuhinjske krpe za samu ustanovu te radnu odjeću za potrebe tržišta. Vezano uz ovaj odjel valja spomenuti da su u doba COVID pandemije zatvorenice izrađivale i zaštitne maske. U Kaznionici u Turopolju uspostavljena je radionica kartonaže u kojoj se proizvodi kartonska ambalaža, dok u Valturi postoji radionica kamenolom u kojoj se eksploatira kamen i potom prodaje na tržištu. U Lepoglavi i Požegi zatvorenicima je omogućen i rad u radionici ugostiteljstva, pa shodno tomu, mogu pripremati jela po narudžbi i tople obroke, sudjelovati u pripremi vjenčanja i drugih proslava te poslovnih ručkova.⁴⁸

S druge strane, posebni su programi, kako je već rečeno, namijenjeni specifičnim skupinama zatvorenika. Tim se programima nastoji smanjiti vjerojatnost kriminalnog povrata te postići što uspješnija resocijalizacija zatvorenika. Edukativno- razvojni programi tretmana nisu usmjereni na kriminogene čimbenike, već na prilagodbu zatvorenika na zatvorske uvjete, poboljšanje međuljudskih odnosa, njihovih socijalnih vještina i roditeljskih kompetencija. Neki posebni programi, poput tretmana ovisnika o alkoholu po principu KLA, tretmana

⁴⁷ tportal.hr, <https://www.tportal.hr> (pristup: 7.4.2022.)

⁴⁸ Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, https://mpu.gov.hr/zatvorski_sustav/6150 (pristup: 7.4.2022.)

ovisnika o drogama po principu KLO i tretmana oboljelih od PTSP-a, imaju dugu tradiciju. dok se od 2005. godine sve više počinju razvijati novi programi i nadograđivati ti postojeći.⁴⁹

Budući da velik postotak zatvoreničke populacije čine ovisnici o drogama, potrebno im je osigurati i primjeren tretman. Osim primjene općih programa, među koje ubrajamo i rad i izobrazbu, ovim je zatvorenima potreban i individualan psihosocijalni tretman i savjetovanje. Nužno ih je dodatno educirati o ovisnosti i zlouporabi droga, ali i provesti supstitucijsku terapiju, psihijatrijski tretman te kontrole apstinencije. Program PORTOS strukturirani je program čiji je temelj kognitivno- bihevioralni pristup i prevencija povrata, odnosno relapsa.⁵⁰

Poseban program koristi se i za oboljele od posttraumatskog stresnog poremećaja, pošto je, nakon Domovinskog rata, sve veći broj zatvorenika sa simptomima PTSP-a. Posebni program tretmana osoba koje su osuđene zbog nasilja naziva se ART ili Aggression Replacement Training i obuhvaća treniranje socijalnih vještina, kontrolu ljutnje i razvijanje moralnog rezoniranja. Posebni programi provode se i prema seksualnim delinkventima, ali i prema osobama koje su počinile kaznena djela u prometu.⁵¹

Već je ranije u ovom radu spomenuto da je rad zatvorenika u početku, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, bio prisilnog karaktera. Ta činjenica dovodi do zaključka da zatvorenički rad od svog začetka nije imao rehabilitacijsku ulogu kakvu ima danas i koja se realizira kroz gore spomenute radionice, odnosno programe.

5.3. Važnost strukovne izobrazbe zatvorenika

Još od davnih dana nastoje se pronaći idealne metode, tehnike i modeli postupanja koji bi doprinijeli ostvarenju osnovnog cilja zakonodavca i društva- rehabilitaciji, sprječavanju kriminalnog povrata i uspješnoj resocijalizaciji zatvorenika. Jedan od načina ostvarenja te težnje svakako je i postupno uvođenje obrazovanja u penološke ustanove. Time se želi nadomjestiti obrazovni deficit zatvorenika, ali i zadovoljiti potreba za kvalificiranom radnom snagom te zatvorenike osvijestiti o važnosti poštovanja normi.

U sklopu zatvoreničke izobrazbe razlikujemo opismenjavanje i završavanje osnovnoškolskog obrazovanja te strukovnu, odnosno profesionalnu izobrazbu. U sklopu ove

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

cjeline detaljnije ćemo se baviti upravo strukovnom izobrazbom kao sastavnim dijelom rada i njenom važnosti za zatvorenike.⁵²

Profesionalno se osposobljavanje ili strukovna izobrazba može definirati kao jedan od oblika obrazovanja s primarnom svrhom pripreme za rad u nekom određenom zanimanju. Njime se stječu praktična znanja te razvijaju vještine, stavovi i saznanja neophodni za rad u određenom zanimanju. Osim toga, profesionalna edukacija zatvorenima može pomoći u razvoju discipline, stabilnosti i povjerenja. Nadalje, pomaže im razvijati i organizacijske te komunikativne sposobnosti i njihovu pismenost. Može utjecati i na prekid negativnih društvenih veza zatvorenika nakon izlaska na slobodu te ih usmjeriti na prihvatljive društvene ciljeve. Naposljetku, kao rezultat svega navedenog, trebalo bi doći i do smanjenja recidivizma.⁵³

Da bi strukovna izobrazba bila uspješna, potrebno ju je prilagoditi mogućnostima i potrebama svake osobe pojedinačno. Međutim, najznačajniji je faktor u cijelom ovom procesu motivacija zatvorenika jer, unatoč svim postignutim vještinama, zatvorenik bez motivacije za promjenom najčešće će ponovno počiniti kazneno djelo.⁵⁴

Premisa prema kojoj je svako ponašanje, i ono poželjno, a i ono nepoželjno, naučeno, upućuje na činjenicu da je svako ponašanje moguće korigirati, pa i ukloniti te umjesto njega usvojiti neki drugi obrazac ponašanja. Upravo zatvorski tretman predstavlja jedno od glavnih oruđa preoblikovanja pa ga je potrebno staviti u fokus u procesu resocijalizacije. Njegova je zadaća doprijeti do samog zatvorenika, rekonstruirati njegov sustav vrijednosti te pokušati izgraditi neovisnu, čvrstu, društvenu funkcionalnu ličnost koja neće dolaziti u konflikte s ostalim članovima društvene zajednice, a to se nastoji postići pod organiziranim vodstvom stručnjaka koji su visoko obrazovani.⁵⁵

Izobrazba ima dvojaku ulogu. Ona služi za prevenciju jer se smatra da ljudi koji su obrazovaniji rjeđe čine kaznena djela, a isto tako služi i za razvijanje moralne prosudbe te za usvajanje stavova i vrijednosti koji se smatraju poželjnima. Tri su funkcije izobrazbe: kompenzacijska, adaptacijska i razvojna. Kompenzacijska znači da se zatvorenima zadovoljavaju njihove neostvarene obrazovne potrebe, adaptacijska da im se pomaže u prilagodbi na život u zatvorskim uvjetima, dok se razvojna odnosi na davanje mogućnosti

⁵² Jovanić, Goran; Petrović, Vera, Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih, Specijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd, 2017., str. 199- 202.

⁵³ Ibid., str. 208-213.

⁵⁴ Ibid., str. 215-221.

⁵⁵ Jukić, Renata; Sabljo, Marin, Penološka andragogija- zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika, Andragoški glasnik, 2017., str. 27.

zatvorenicima da ostvare svoje potencijale za kreativnost. Uz to, zatvorenicima se nerijetko stjecanjem obrazovanja smanjuje impulzivnost i anksioznost te postaju tolerantniji.⁵⁶

Iako ih u pogledu nekih pitanja različito uređuju, sve države provode programe strukovne izobrazbe vođeni istim ciljem, a to je uspješna resocijalizacija osoba lišenih slobode te sprječavanje ponovnog počinjenja kaznenih djela. Kao pozitivan primjer možemo navesti Finsku u kojoj je cjelokupno obrazovanje zatvorenika u rukama vanjskih obrazovnih institucija. Unutar svake penološke ustanove zatvorenicima su na raspolaganju računala koja mogu koristiti bez pristupa internetu, dok im se u nekima dopušta pristup e-pošti i materijalima za učenje. Velik je broj programa iz područja strukovne izobrazbe, a provode se u vrhunski opremljenim učionicama sa svim potrebnim uređajima i strojevima. Bitan je napredak ostvaren uvođenjem programa izobrazbe iz područja umjetne inteligencije u sve finske zatvore. Iz toga je vidljivo da se prate moderni zahtjevi tržišta.⁵⁷ U susjednoj je Italiji opismenjavanje temeljni cilj obrazovanja u zatvorima. Zbog povećanog broja migranata, u novije je vrijeme opismenjavanje, odnosno učenje jezika, sve više usmjereno na strane državljane. Njihov zakon određuje da bi obuka i obrazovanje, što uključuje i pristup srednjoškolskom i fakultetskom obrazovanju, trebali biti dostupni zatvorenicima. Obrazovanje organiziraju i provode centri za obrazovanje odraslih koji su u bliskoj vezi s lokalnim vlastima.⁵⁸

Kod nas izobrazbu zatvorenika uređuje Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Osim što svakom zatvoreniku jamči pravo na obrazovanje, ovaj zakon propisuje i da: „Kaznionica odnosno zatvor sukladno mogućnostima organizira osnovno obrazovanje odraslih odnosno zatvorenika koji nemaju završeno osnovno obrazovanje“. Zakonom je previđena organizacija i srednjoškolskog obrazovanja zatvorenika, kao i njihova prekvalifikacija, usavršavanje i osposobljavanje. Navedeno je moguće organizirati unutar, ali i izvan ustanove (čl. 99. ZIKZ-a). Po završetku obrazovanja zatvorenici dobivaju svjedodžbu iz koje se ne smije vidjeti da su se obrazovali u penološkoj ustanovi. Ukoliko je moguće uskladiti studijski program i sigurnosne razloge, može im se dopustiti i stjecanje visokog stupnja obrazovanja, što pada na njihov trošak (čl. 100. st. 2. i 3. ZIKZ-a).

Prema Pravilniku o radu i strukovnoj izobrazbi, popisu i opisu radnih mjesta zatvorenika te naknadi za rad i nagradi, za svaki se posao utvrđuje vrijeme koje je potrebno za

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ereš, Klara, Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet, zagreb, 2021., str. 40-44.

⁵⁸ Izvještaj s mobilnosti: Santa Maria a Vico (Italija), Obrazovanje u zatvoru: način da se bude slobodan, andragog.org/wp-content/uploads/2019/12/Izveštaj-KA1-Italija-.pdf (pristup: 8.4.2022.)

profesionalno osposobljavanje, s time da nije dopušteno da ono bude kraće od jednog, niti dulje od tri mjeseca (čl. 9.). Određeno je također kako učitelj mora bilježiti zapažanja vezana uz zatvorenikov rad te ga mjesečno ocjenjivati i izvješćivati o tome tim tretmanske skupine (čl. 3.).

Profesionalno osposobljavanje u Republici Hrvatskoj ukratko ćemo prikazati kroz primjer Kaznionice u Lepoglavi. U toj se ustanovi već godinama provodi izobrazba zatvorenika za zanimanja poput pčelara, voćara, pekara, kuhara, konobara, operatera na računalu, rukovatelja strojevima, ali i brojna druga. Za nastavu iz teorije predviđeno je pet učionica, s tim da su dvije od njih uređene kao informatički kabineti s dvanaest računala, dok se praktični dio nastave provodi unutar pojedinih radionica te na voćnjaku i povrtnjaku Kaznionice. Programi se provode u suradnji s Pučkim otvorenim učilištem Varaždin, Privatnom srednjom školom Varaždin i Ustanovom za obrazovanje odraslih Vizor, ali u realizaciji nastave sudjeluju i zaposlenici Kaznionice koji su za to stručni. U programe je moguće uključiti i zatvorenike drugih kaznionica, odnosno zatvora, koji se za vrijeme trajanja izobrazbe premještaju u Lepoglavu. Po završetku programa zatvorenicima se izdaje uvjerenje o osposobljavanju koje im se upisuje u radnu knjižicu i iz kojeg nije vidljivo da su program završili unutar ustanove.⁵⁹

U istraživanju koje je među bivšim zatvorenicima 2020. provela Vukalović, neki od njih smatraju kako je proces izobrazbe bio koristan na način da su smislenije provodili vrijeme u ustanovi, poradili na sebi i osposobili se za buduća zanimanja te na taj način na psihološkoj razini lakše podnijeli boravak u zatvoru. Druga su dva sudionika, nadalje, uvidjela poboljšanje vokabulara i pogleda na život. No postoje i zatvorenici koji se ne slažu s navedenim tvrdnjama, pa, prema mišljenju dvojice sudionika, boravak u zatvoru za njih nije donio nikakvu promjenu. Tijekom razgovora sa sudionicima došlo se do zaključka o postojanju potrebe za jačom motivacijom, promjenama sustava u cilju povećanja ravnopravnosti te potrebom za više učenja na temu međuljudskih odnosa. Zatvorenici su također predložili veći broj za to osposobljenih učitelja i kvalitetnije materijale za rad, a izrazili su i želju da se pristup visokom obrazovanju omogući većem broju osoba.⁶⁰

Strukovna izobrazba za rad u određenim zanimanjima od velike je važnosti za rehabilitaciju zatvorenika. Naime, rad se više ne obavlja prisilno kao nekada, već služi stjecanju novih vještina i znanja koji bi osobama lišenima slobode trebali pomoći nakon otpusta. Oni radu pristupaju dobrovoljno i usvajaju nove tehnike i iskustva. Za svoj rad bivaju

⁵⁹ Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave, https://mpu.gov.hr/zatvorski_sustav/6150 (pristup: 7.4.2022.)

⁶⁰ Vukalović, Ana, *Obrazovanje u zatvoru- iskustva bivših zatvorenika*, Filozofski fakultet, Rijeka, 2020., str. 56.

i plaćeni što ih uči da do novca mogu doći i na legitiman način. Samim time oni pozitivnije gledaju na svoj penološki tretman i spremniji su na nove početke nakon njegova završetka. Znajući da će im znanja stečena tijekom izobrazbe dati prednost pri pronalasku posla nakon izlaska na slobodu u odnosu na one koji svoju priliku za profesionalno osposobljavanje nisu iskoristili, trudit će se napredovati i biti bolji. Naravno, to nije uvijek slučaj jer je svaka osoba individua za sebe i ne mogu se od svih očekivati jednaki rezultati. S obzirom na to, uvjete rada i strukovne izobrazbe potrebno je prilagoditi svakom zatvoreniku pojedinačno i pokušati utjecati na njihovu motiviranost za promjenom jer bi bez toga sve prethodno navedeno bilo teško ostvarivo.

5.4. Zapošljavanje nakon izdržavanja kazne zatvora

Nakon otpusta na slobodu po odsluženju kazne zatvora, a pogotovo nakon duljih kazni, zatvorenicima je potrebno određeno vremensko razdoblje za ponovnu adaptaciju na vanjske uvjete. Čim izađu iz ustanove moraju proći kroz brojne, za to uobičajene procedure. Osim što moraju pronaći adekvatan smještaj, moraju se negdje i zaposliti te naučiti upravljati financijama. Budući da trebaju znati gdje i kako tražiti posao, kako se prijaviti na natječaj, kako napisati molbu i životopis i kome se obratiti za dobivanje potrebnih informacija, za njih to nije jednostavan proces.

Za uspješnu reintegraciju zatvorenika upravo je pronalazak posla ključan element jer im se time otvara mogućnost ostvarenja uspjeha i na ostalim životnim poljima. Naime, osim radnog iskustva, stvaraju i naviku odgovornosti, a to je bitan preduvjet uklapanja u zajednicu. Međutim, upravo je činjenica boravka u zatvoru razlog stigmatizacije tih osoba. Istraživanjima je dokazano da je bivšim zatvorenicima otežan pristup stabilnijim poslovima pa im je, samim time, otežana i mogućnost sigurnih prihoda.⁶¹

Razvijeno je shvaćanje prema kojem zapošljavanje nakon otpusta smanjuje rizik od recidivizma. Naime, smatra se da osobe dobiju motivaciju za počinjenje kaznenih djela kada nisu u mogućnosti ostvariti ekonomske ciljeve, dok im zapošljavanje nakon izlaska iz ustanove omogućuje da ih ostvare na društveno prihvatljiv način, pa samim time postupno

⁶¹ Anazodo, Kemi S.; Ricciardelli, Rose; Chan, Christopher, Employment after incarceration: managing a socially stigmatized identity, Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal, 2019., str. 564-582.

nestaje i njihova motiviranost za kriminal.⁶² Tomu u prilog idu i saznanja do kojih je 2005. došla Howard League for Penal Reform. Naime, ova je radna skupina provela istraživanje kojim je došla do zaključka da je pet mjeseci nakon otpusta 75% zatvorenika zatvora Coldingley ponovilo kazneno djelo, za razliku od ostalih 25% koji su aktivno tražili posao. Osim toga, utvrdili su i da su niže stope recidivizma, preciznije 15%, imali stalno zaposleni. Dakle, legalno zaposlenje i recidivizam jasno su povezani.⁶³ Ipak, pronalazak posla samo je jedna od komponenti uspješne resocijalizacije i, premda je zapošljavanje znak da je pojedinac odlučio krenuti boljim putem, na njegovu prilagodbu uvelike utječu i drugi faktori, poput obiteljske situacije, uvjeta stanovanja i uzimanja terapije, ukoliko je ona potrebna. Stoga je njihovu adaptaciju neophodno poduprijeti kvalitetnim programima pomoći od strane samih ustanova.⁶⁴

U Hrvatskoj je u pogledu ovog pitanja bitno spomenuti Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) koji za bivše zatvorenike predviđa mjere poput potpora za zapošljavanje, potpora za samozapošljavanje i javnih radova.⁶⁵

Mjera nazvana „Potpore za zapošljavanje“ predviđa potporu koja iznosi 50% godišnjeg troška bruto plaće povratnika s odsluženja kazne, a namijenjena je poslodavcima iz privatnog sektora koji ih zapošljavaju. „Potpora za samozapošljavanje“ predviđena je za svaku nezaposlenu osobu prijavljenu u evidenciji nezaposlenih koja razvije održiv poslovni plan u odnosu na njihovo prethodno iskustvo, stručnost i samo tržište rada. Premda bivši zatvorenici nisu izdvojeni kao posebna skupina korisnika ove mjere, i oni se njome mogu koristiti. Mjera javnih radova usmjerena je na najteže zaposlene skupine. Njih se kratkotrajno zapošljava na društveno korisne radove i tako utječe na podizanje razine motivacije i zaposlenja tih osoba. Poslovi u okviru ove mjere ne služe stjecanju novih znanja i vještina, već kao privremeni izvor prihoda dok se čeka na stalno zaposlenje. Bivšim zatvorenima javni radovi pomažu stvoriti naviku odlaska na posao i razviti obveze prema istom.⁶⁶

Međutim, prema istraživanju provedenom 2014. godine, navedenim se mjerama koristio mali broj bivših zatvorenika. Je li razlog tomu gubitak motivacije, nedovoljno informiranje o postojećim mjerama ili nešto drugo, teško je odrediti. Otegotna okolnost prilikom zapošljavanja svakako je i činjenica da je za zaposlenje u državnoj službi potrebna potvrda o

⁶² LaBriola, Joe, Post- prison Employment and Future Criminal Justice Contact, The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, str. 155-156.

⁶³ Simon, Frances H., Prisoners Work and Vocational Training, Roundtable, London, 1999., str. 110.

⁶⁴ Solomon, Amy L.; Dedel Johnson, Kelly; Travis, Johnson J.; McBride, Elisabeth C., From Prison to Work: The Employment Dimensions of Prisoner Reentry, Roundtable, 2004., str. 4-5.

⁶⁵ Službena stranica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Mjere za sve, <https://mjere.hr> (pristup: 17.5.2022.)

⁶⁶ Ibid.

nekažnjavanju. Budući da poslodavci, a i društvo općenito nemaju pozitivno mišljenje o povratnicima s odsluženja zatvorske kazne, ta potvrda može predstavljati veliku prepreku prilikom njihova pokušaja adaptacije.⁶⁷

Iz navedenog je evidentno da je nužno unaprijediti postojeće programe, ali i pokušati razviti nove s ciljem zaposlenja što većeg broja bivših zatvorenika. To je teško ostvarivo bez kvalitetnog angažmana države i suradnje HZZ-a. Država bi trebala osmisliti dobru politiku, a HZZ, promičući mjere i ističući njihove koristi, utjecati na motiviranost zatvorenika. Osim toga, bilo bi poželjno razmotriti i opravdanost potvrde o nekažnjavanju kao kriterija za zaposlenje.⁶⁸ Premda smatram da bi razmatranje potvrde o nekažnjavanju bilo korisno, ne mislim pritom da bi ju u potpunosti trebalo ukinuti. Moglo bi se, primjerice, uvesti neke dodatne provjere prije zapošljavanja takvih osoba radi ocjene njihova psihofizičkog stanja. Razmatranje potvrde o nekažnjavanju u vidu zabrane zaposlenja počiniteljima samo određenih kaznenih djela također smatram korisnim. Isto tako smatram da bi cjelokupan proces resocijalizacije i stvaranja mogućnosti zaposlenja po otpustu trebao početi još unutar zatvorskih zidina, podizanjem kvalitete postojećih i stvaranjem novih pogodnih programa. Bez toga programi i mjere HZZ-a ne bi niti imali smisla.

5.5. Izvješća Vlade RH

Što se stanja u Hrvatskoj u pogledu rada i strukovne izobrazbe zatvorenika tiče, u ovom ćemo poglavlju razmotriti izvješća Vlade⁶⁹ za prethodnih nekoliko godina te pokušati istaknuti najznačajnije promjene.

2018. godine radilo je 1060 od ukupno 3233 zatvorenika, odnosno 33% od ukupnog broja, s tim da je u prosjeku 79 zatvorenika radilo i prekovremeno. Ovaj postotak nije zadovoljavajući i ide u prilog zaključku do kojeg su dovela razna istraživanja - da nije omogućen rad svim zatvorenicima koji to žele. Kao jedna od glavnih prepreka tomu najčešće se ističe prenapučenost ustanova.⁷⁰

⁶⁷ Mataija, Amanda, Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija, Pravni fakultet, Zagreb, 2014., str. 16-17.

⁶⁸ Ibid., str. 17-18.

⁶⁹ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018., 2019. i 2020. godinu, Vlada RH, <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)

⁷⁰ Ivičević Karas, Penitencijarno pravo, str. 108.

Navedeni broj ujedno predstavlja i pad od 1% u odnosu na prethodnu, 2017., ali i 23% u odnosu na 2014. godinu, kada je bilo zaposleno ukupno 1384 zatvorenika. Od navedenog je ukupnog broja 2018., 722 zatvorenika radilo u kaznionicama, 304 u zatvorima, a 34 u odgojnim zavodima. Zatvorenici su najviše obavljali režijske, odnosno pomoćno- tehničke poslove, poput održavanja čistoće prostorija, dvorišta i vozila, ličenja, pranja rublja, poslova u kuhinji, zatvorskoj prodavaonici, skladištu i radionici. Na tim je poslovima bilo zaposleno 57% zatvorenika. Radionice, u kojima je bilo zaposleno njih 36%, a u kojima se obavljaju poljoprivredni poslovi, poslovi održavanja, obrade drva i metala, ugostiteljstva i slično, organizirane su unutar odjela za rad i strukovnu izobrazbu. Unutar kaznionica se proizvelo i mnogo prehrambenih proizvoda koji su, prvenstveno, namijenjeni potrebama tih kaznionica, odnosno za pripremu obroka zatvorenicima. Na temelju ugovora s drugim poslodavcima izvan ustanova, 7% zatvorenika obavljalo je poslove utovara i istovara, preseljenja, pomoćne građevinske, poljoprivredne poslove, poslove na održavanju šuma i druge slične pomoćne poslove. U zatvorima u Zagrebu, Splitu, Šibeniku i Bjelovaru, prema Izvješću, četiri su zatvorenika nastavila raditi kod svog poslodavca i nakon otpusta.⁷¹

Prosječna je naknada za rad iznosila 563 kn za redovno radno vrijeme, a 688 kn za redovni i prekovremeni rad. Najbolje su bili plaćeni radnici u zatvorskim radionicama (647 kn), a najniže oni zaposleni na režijskim poslovima unutar kaznionica (502 kn). Najviše je prihoda, koji su se koristili za kapitalne i tekuće izdatke te za poboljšanje uvjeta, ostvarila Kaznionica u Valturi, a najmanje Zatvor u Puli.⁷²

U promatranom je razdoblju 375 zatvorenika, uključujući i one maloljetne, bilo uključeno u različite obrazovne programe, od čega ih je 260 završilo, a njih 90 nastavilo započeto obrazovanje. Izuzmemo li iz navedenog broja opismenjavanje i završavanje osnovne škole, možemo uvidjeti da je profesionalno osposobljavanje upisalo 255, od čega 251 u kaznenom tijelu, a 4 izvan njega, završilo 192, nastavilo 56, a prekinulo 7 zatvorenika. Obrtničke i strukovne škole upisalo je njih 13, završilo 4, nastavilo 6 zatvorenika, a prekinulo njih 3. Samo je 1 zatvorenik upisao, kao i završio, višu školu, a visoku 2018. niti jedan. 34 zatvorenika upisala su i završila tečajeve unutar ustanova. Budući da je te godine bilo ukupno 3233 zatvorenika, ove brojke nisu zadovoljavajuće. S obzirom na pozitivna svojstva radnog angažmana i strukovne izobrazbe, trebalo bi težiti većem postotku zatvoreničke populacije u istome.

⁷¹ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, Vlada RH, <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)

⁷² Ibid.

Glede maloljetnih zatvorenika valja istaknuti da je 2018. godine njih deset (devet muških i jedna ženska osoba) bilo uključeno u osposobljavanje, a u obrtničke i strukovne škole izvan zavoda tri maloljetnika i tri maloljetnice, dakle, njih ukupno šest.⁷³

2019. je, pak, u pogledu zaposlenih zatvorenika ostvaren pad od 7% u odnosu na prethodnu godinu. Naime, od ukupno 3366 zatvorenika, radno aktivno bilo je njih 1009, odnosno 30% od ukupnog broja, od čega je prosječno 221 radio i prekovremeno. Od spomenutog su broja 674 zatvorenika bila radno angažirana unutar kaznionica, 302 unutar zatvora, a 33 unutar odgojnih zavoda. U zastupljenosti vrsta poslova nije došlo do značajnijih promjena pa je i dalje najviše zatvorenika obavljalo režijske poslove, a potom slijede poslovi u radionicama kaznenih tijela te oni izvan kaznenih tijela, kojih je bilo najmanje. Samo su tri zatvorenika nastavila raditi kod poslodavca, od čega jedan u Zatvoru u Karlovcu, a dva u Zatvoru u Zagrebu.⁷⁴

Prosječna je naknada za rad u redovnom radnom vremenu 2019. iznosila 614 kn, a za redovni i rad duži od punog radnog vremena 660 kn. Ponovno su najbolje plaćeni bili radnici u zatvorskim radionicama čije su najviše naknade za rad u redovnom radnom vremenu iznosile 756 kn, dok su najmanje plaćeni bili radnici koji su obavljali režijske poslove koji su za to prosječno dobivali 533 kn. Iz navedenog uočavamo da je ipak došlo do određenih povećanja u odnosu na prethodnu godinu. Najviše prihoda ponovno je ostvarila Kaznionica u Valturi, dok je najmanje prihoda ostvareno u Zatvoru u Zagrebu.⁷⁵

Tijekom 2019. godine 224 su zatvorenika i maloljetnika bila uključena u različite obrazovne programe, 157 ih je i završilo, a 49 nastavilo započeto obrazovanje. Od navedenog broja 114 zatvorenika upisala su osposobljavanje, koje je njih 95 i završilo, 15 nastavilo, a 4 prekinula. Obrtničke i strukovne škole upisalo je 20 zatvorenika, a završilo njih 12. Sedam zatvorenika nastavilo je započeto obrazovanje, a samo jedan ga je prekinuo. Višu školu nije nitko upisao, ali je jedan zatvorenik upisao i nastavio visoko obrazovanje. Tečajeve unutar kaznenog tijela upisalo je i završilo petnaest zatvorenika. Iz navedenog je vidljivo da je, u usporedbi s prethodnom godinom, došlo do smanjenja broja zatvorenika uključenih u izobrazbu. Međutim, za razliku od 2018., jedan je zatvorenik upisao i nastavio visoku školu, što te godine nije bio slučaj.⁷⁶

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019., Vlada RH, <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

U pandemijskoj 2020., godini, od ukupno 3364 zatvorenika, radno aktivno bilo je njih 884, dakle 26% od ukupnog broja. Ovakav pad u brojkama, s obzirom na borbu cijelog svijeta protiv COVID-a i mjere kojima se virus nastojao suzbiti, ne čudi. Prosječno 111 zatvorenika u tom je razdoblju radilo i duže od redovnog radnog vremena. Od navedenog je broja 627 zatvorenika radilo u kaznionicama, 231 u zatvorima, a 26 u odgojnim zavodima. I te su godine prevladavali režijski poslovi, koje slijede poslovi u radionicama kaznenih tijela i poslovi izvan tih tijela. Samo su dva zatvorenika nastavila raditi kod poslodavca, a riječ je o zatvorenicima iz Zatvora u Zagrebu.⁷⁷

Prosječna naknada za rad u redovnom radnom vremenu iznosila je 632 kn, a za redovni, kao i rad duži od punog, 747 kn. I dalje su najbolje plaćeni bili poslovi u zatvorskim radionicama- prosječno 732 kn. Međutim, za razliku od 2019., najslabije su bili plaćeni poslovi kod drugog poslodavca- u prosjeku 458 kn. Najviše je prihoda i 2020. ostvarila Kaznionica u Valturi, a najmanje Kaznionica u Glini.⁷⁸

Što se obrazovnih programa tiče, tijekom 2020. u njih je bilo uključeno ukupno 300 zatvorenika i maloljetnika. Uočavamo, dakle, određeni porast u odnosu na prethodnu godinu. Upisane je programe 129 zatvorenika i završilo, dok ih je čak 31 zatvorenik prekinuo.⁷⁹

5.6. Uloga nevladinih organizacija u pružanju pomoći tijekom i nakon izdržavanja kazne zatvora

Jedno od temeljnih načela izvršavanja kazne zatvora jest načelo pripreme za otpust i pomoći nakon otpusta. Naime, već od samog stupanja zatvorenika na izdržavanje kazne zatvora počinje priprema za njihov otpust. Pomoć je nakon izlaska na slobodu potrebna svakom zatvoreniku, a posebno onima koji nemaju osiguran smještaj i zaposlenje. Stoga, da bi se to načelo ostvarilo, potrebno je postojanje ustanove s primarnom funkcijom sustavnog pružanja pomoći nakon otpusta. Premda u Hrvatskoj postoji specijalizirana probacijska služba, ona djeluje samo tijekom uvjetnog otpusta - posljednje faze izvršavanja kazne zatvora. Nakon izdržane kazne i otpusta zatvorenici ostaju prepušteni sami sebi i stoga se nameće

⁷⁷ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., Vlada RH, <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

potreba osnivanja jedne takve specijalizirane službe kojoj bi se mogli obratiti i nakon otpusta.⁸⁰

Rad s počiniteljima kaznenih djela koji svoju kaznu ili njen preostali dio izvršavaju na slobodi glavna je djelatnost probacijske službe. Temelji tog instituta u RH postavljeni su 2009., kada je na snagu stupio Zakon o probaciji.⁸¹ Prema navedenom je Zakonu⁸² probacijska služba u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave koje „u izvršavanju probacijskih poslova surađuje s tijelima javne vlasti, znanstvenim i drugim ustanovama, tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i drugim institucijama ili pravnim osobama te razmjenjuje relevantne informacije i podatke.“ (čl. 4. st. 2. ZOP-a). Za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika iznimno je važna suradnja probacijskog i zatvorskog sustava. Jedno od uspješnijih postignuća njihove suradnje svakako je pilot-projekt „Priprema zatvorenika za uvjetni otpust u suradnji zatvorskog sustava i probacijske službe“ koji se provodi od svibnja 2018.⁸³ Osim sa zatvorskim sustavom, za učinkovito izvršavanje kazne zatvora i uspješnu rehabilitaciju od iznimne je važnosti i suradnja sa sustavom socijalne skrbi. Međutim, da bi sve navedeno bilo još uspješnije, potrebna je i intenzivna suradnja s institucionalnim i nevladinim organizacijama u društvenoj zajednici.⁸⁴

Premda ne postoji općeprihvaćena definicija nevladinih organizacija, mogli bismo reći da su to pravno osnovane organizacije koje su stvorile fizičke ili pravne osobe i koje djeluju neovisno o bilo kojoj vladi. Pojednostavljeno rečeno, to su subjekti koji nemaju vladin status. Osnivaju se radi ostvarenja različitih ciljeva, a osim navedenog, poznate su i po nazivu „organizacije civilnog društva“.⁸⁵ Njihova se važnost ogleda u činjenici da djeluju u područjima u kojima nije moguća ili nije dostatna pomoć države. Osim toga, fleksibilnije su od vladinih organizacija te samim time dostupnije i bliže građanima. U području rehabilitacije i reintegracije zatvorenika cilj im je informirati širu javnost o poteškoćama s kojima se zatvorenici susreću te na taj način kod nje povećati interes za navedene probleme. Fokus im je, dakle, na edukaciji i jačanju empatije u cilju smanjenja stigmatizacije.⁸⁶

⁸⁰ Ivičević Karas, Penitencijarno pravo, str. 39.

⁸¹ Kralj, Karin, (Ne)mogućnost resocijalizacije zatvorenika u Hrvatskoj, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2020., str.11.

⁸² Zakon o probaciji, NN 99/18.

⁸³ Maloić, Snježana; Brkić, Goran, Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava- idemo li u dobrom smjeru?, Kriminologija i socijalna integracija, 2019., str. 110.

⁸⁴ Maloić, Snježana; Rajić Saša, Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH, Ljetopis socijalnog rada, 2012., str. 37.

⁸⁵ Lewis, David, Non- governmental organizations, management and development, Routledge, Taylor& Francis group, 2014., str.2.

⁸⁶ Maloić, Snježana ; Jandrić Nišević, Anita, Reintegracija zatvorenika u društvo- možemo li bolje?, Kriminologija i socijalna integracija, 2020., str. 56-57.

U Hrvatskoj se pravni i institucijski okvir za razvoj civilnog društva počeo stvarati tek krajem 90-ih godina prošlog stoljeća, a pritom je Zakon o socijalnoj skrbi iz 1997. omogućio uključivanje nevladinih organizacija u područje socijalne skrbi. Ipak, nevladine organizacije u socijalnom sektoru ne razvijaju se toliko brzo kao one u, primjerice, sportskom, rekreacijskom ili kulturnom sektoru. Međutim, iz „Izvešća o provedbi mjera i aktivnosti Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja civilnog društva 2012.-2016.“, usvojenog 2018. godine, vidljivo je da se poduzimaju određeni napori i na tom području, dok za razdoblje 2017.-2021. Nacionalna strategija još nije usvojena. Kao primjer pokušaja uspostave suradnje probacijskog tijela i nevladinih organizacija možemo navesti dva okrugla stola koje je, tada još Ministarstvo pravosuđa, a danas Ministarstvo pravosuđa i uprave, organiziralo pozvavši nevladine organizacije i predstavljajući im hrvatski zatvorski sustav, njegove potrebe i mogućnosti zajedničkog djelovanja sa zatvorenicima i maloljetnicima.⁸⁷

Iz Izvešća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda Ministarstva pravosuđa i uprave za prethodnih nekoliko godina možemo uočiti da su nevladine organizacije provodile određene programe i projekte u zatvorskom sustavu u Hrvatskoj. Od 2017. godine ti se programi i projekti dijelom financiraju prihodima od igara na sreću dodijeljenima Ministarstvu. Navedene ćemo programe ukratko prikazati na primjeru 2019., godine posljednje objavljenog Izvešća. Ta je godina ujedno bila i treća godina provedbe trogodišnjih programa koji su odabrani na „Javnom natječaju za prijavu projekata/programa udruga za projekte u području potpore provođenju pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora/odgojne mjere“, raspisanom 2016. Na temelju tog natječaja nastavilo se provoditi 13 programa, a neki od njih su: „Trening socijalnih vještina u zatvorskom sustavu“ u organizaciji udruge Ambidekster klub, „Ostavi ljutnju iza rešetaka“ pod vodstvom Hrvatskog udruženja za bihevioralno-kognitivne terapije, „Rešetke nisu prepreke“ udruge RODA (Roditelji u akciji), „Psihosocijalni tretman ovisnika zatvorenika“ organiziranog od Udruge za kreativni socijalni rad te „Čitateljski program“ u organizaciji Hrvatskog čitateljskog društva. Tijekom 2019. nastavljeno je provođenje i jednogodišnjih projekata, konkretno njih 8, poput: „Biram ispravan put“ vođenog od Zajednice Pape Ivana XXIII, „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo u Kaznionici u Lepoglavi“ udruge RODA, „Libero“ u organizaciji Udruge za pomoć ovisnicima Vida i „Uzorna kaznionica“ Hrvatskog društva likovnih umjetnika. U prosincu 2018. raspisan je novi natječaj temeljem kojeg su se provodila još tri projekta u organizaciji udruge Ambidekster klub, Udruge za kreativni socijalni rad- projekt i udruge

⁸⁷ Ibid., str. 65.

Igra, a u svibnju 2019. je raspisan i novi natječaj te je započela provedba još 15 novih projekata.

Osim programa koji su financirani iz proračuna Ministarstva, suradnja zatvorskog sustava i udruga postoji i u aktivnostima financiranim iz drugih izvora kojima je cilj, između ostalog, kreativni razvoj, povećanje znanja i vještina, rad, tretman i postpenalni prihvati ovisnika, održavanje obiteljskih odnosa, psihosocijalna podrška te duhovni rast, razvoj i obnova zatvorenika. Među tim udrugama valja spomenuti: Udrugu hrvatskih branitelja dragovoljaca domovinskog rata, udruge Korak nade, Stijena, Taize, Igra, Knjiga nad knjigama, Udrugu svetog Vinka Paulskog itd.⁸⁸

Iz prethodno navedenog možemo zaključiti da se nabrojane nevladine organizacije fokusiraju na određene kategorije zatvorenika. Tako se, primjerice, na poseban način pristupa zatvorenicima koji imaju djecu i, osim usmjerenosti na unaprjeđenje njihovih radnih vještina i stavova, nastoji se unaprijediti i njihove roditeljske vještine. Kod zatvorenika se jača svijest o važnosti radnog angažmana za obiteljsku egzistenciju, a samim time i jačanje obiteljskih veza te ih se tako potiče na odgovornost. Na taj se način glede rada i strukovne izobrazbe, ali i općenito mogu postići bolji rezultati u odnosu na državni sektor. Osim toga, nevladine organizacije nerijetko imaju bolju komunikaciju sa širom javnosti, pa tako i poslodavcima, što je još jedan argument u prilog ovog sektora.

Nevladin sektor, zapravo, nudeći programe i usluge koje su unutar državnog nedostupne, nadopunjuje državni sektor. Shodno tomu, treba raditi na njegovu daljnjem jačanju i unaprjeđivanju.⁸⁹

5.7. Primjeri dobre prakse

Republika Hrvatska, s obzirom na mogućnosti i resurse kojima raspolaže, u usporedbi s ostalim zemljama Europske unije, zatvorenicima pruža relativno kvalitetne tretmane kroz rad i, podredno, strukovnu izobrazbu u svrhu radnog angažmana. Premda još ima mjesta za napredak, uvjeti su na tom polju i više nego dobri.⁹⁰ Međutim, ne bi bilo naodmet povesti se

⁸⁸ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, Ministarstvo pravosuđa i uprave, <https://mpu.gov.hr> (pristup:29.4.2022.)

⁸⁹ Maloić, Jandrić Nišević, Reintegracija zatvorenika u društvo- možemo li bolje?, str. 67.

⁹⁰ Novak, Usporedni prikaz općih metoda tretmana zatvorenika u zemljama Europske unije, str. 40.

primjerima dobre prakse nekih, po tom pitanju izrazito uspješnih zemalja, i učiniti da ono bude još bolje.

Takozvani „zatvori nove generacije“ nastoje humanim postupanjem prema zatvorenicima ostvariti njihovu efikasnu resocijalizaciju. Osim što se te ustanove prije svega ističu modernim stilom gradnje, mnoštvom svjetline, boja i sadržaja, one obiluju i kvalitetnim programima namijenjenim osobama smještenim unutar tih modernih zdanja. Cilj im je takvim pristupom smanjiti stope nasilja među zatvorenicima, ali i prema osoblju, u čemu, naposljetku, i uspijevaju.⁹¹

Kad se govori o primjerima dobre prakse ne smije se izostaviti norveški zatvor „Halden“. U tom zatvoru maksimalne sigurnosti, otvorenom 2010., zatvorenici provode vrijeme s djelatnicima odjela. Oni, naime, obavljaju svoje poslove, a potom zajedno ispijaju čaj i jedu vafle s marmeladom. Prevladava mišljenje da za zatvorenike nije dobro premalo aktivnosti, pa oni vrijeme većinom provode izvan ćelija, radeći ili sudjelujući u edukacijama, odnosno na nekoj od aktivnosti slobodnog vremena. Oni za to dobivaju i materijalne nagrade, što im je dodatni poticaj da napuste ćelije. S obzirom na luksuz koji zatvorenicima pruža, ovaj se zatvor nerijetko uspoređuje s hotelom. Prema riječima zatvorskog upravitelja, gradnja kaznenih ustanova na kakve smo navikli i koje samim izgledom još više naglašavaju negativnost situacije, zapravo ima suprotan učinak te nikako ne pridonosi rehabilitaciji. On smatra da se naglasak prije svega treba stavljati na rehabilitaciju, a ne na osvetu, što je vidljivo i kroz funkciju pravosudnih policajaca koji, osim što ih nadziru i sankcioniraju, zatvorenicima moraju biti i motivatori, mentori i uzori u ponašanju. Koliki je u toj ustanovi naglasak na održavanju kvalitetnih odnosa svjedoči i činjenica da oni moraju steći i fakultetsko obrazovanje u trajanju od dvije godine s naglaskom na etiku i ljudska prava. Kao rezultat svega navedenog, Norveška bilježi jednu od najmanjih stopa recidivizma u Europi - samo 20%.⁹²

Jedan je od takvih zatvora i „Leoben“, izgrađen u Austriji 2004. godine. Njega se također uspoređuje s luksuznim hotelom, a cilj te ustanove je očuvati dostojanstvo zatvorenika, što postižu na način da ih ne zatvaraju u ćelije. Kao rezultat toga, u Leobenu nema vandalizma niti nervoze kao u ostalim kaznenim ustanovama.⁹³

Osim navedenih, treba pohvaliti i praksu Novog Zelanda koji tretman zatvorenika nastoji unaprijediti uvođenjem modernih tehnologija. Osim što se na taj način poboljšavaju

⁹¹ Glažar, Karla, *Mogućnosti implementacije situacijske prevencije u zatvorskom okruženju*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2017., str.61.

⁹² Ibid., str. 63-67.

⁹³ Ibid., str.67.

moćnosti obrazovanja, kao i održavanja kontakata s obitelji, olakšava se i praćenje zatvorenika. Naime, zatvorenicima se pod kožu ugrađuju čipovi te se na taj način prati njihovo kretanje čime se umanjuju troškovi osoblja potrebnog za nadzor, ali i omogućuje zatvorenicima slobodno kretanje po ustanovi. Moderne tehnologije, nadalje, zatvorenicima otvaraju mogućnost online tečajeva doškovanja i prekvalifikacije. Njima su tako dostupni tečajevi za gotovo sva zanimanja i struke, a lekcije mogu prilagoditi vlastitim potrebama. Tom se praksom ujedno smanjuju i troškovi osoblja jer više nisu potrebni strukovni učitelji za poduku.⁹⁴

Pozitivan primjer je i katalonski „Orijentacijski program osposobljavanja i rada“ kojeg bi valjalo primijeniti i u Hrvatskoj. Navedenim se programom zatvorenicima daju informacije o pravima i obvezama iz radnog odnosa, metodama i tehnikama traženja posla, izvorima oglasa za zapošljavanje te vrstama odnosa u radnom okruženju. Ovakav bi program iznimno pomogao zatvorenicima koji se u nedostatku komunikacijskih vještina ne znaju nametnuti kao potencijalni zaposlenici i naglasiti svoje vještine. Isto tako, bio bi izrazito koristan zatvorenicima koji se nakon dugotrajnih zatvorskih kazni nisu u stanju sami prilagoditi društvenim promjenama.⁹⁵

Glede edukacije strukovnih učitelja, pozitivan primjer nalazimo u njemačkoj kaznionici Neuruppin - Wulkow. Učitelje se ondje upoznaje s vještinama asertivnog ponašanja, postavljanjem granica i rješavanjem problema. Premda kvaliteta poduke ovisi o samoj osobi koja ju provodi, dodatne edukacije zacijelo bi utjecale na nju, a time i na samu kvalitetu obrazovanja.⁹⁶

⁹⁴ Ibid., str.72.

⁹⁵ Novak, Usporedni prikaz općih metoda tretmana zatvorenika u zemljama Europske unije, str.41.

⁹⁶ Ibid., str. 42.

6. Zaključak

Stupanje na izdržavanje kazne zatvora samo je po sebi stresno za svakog osuđenika. Kako bi im se pomoglo u adaptaciji, prilikom njihova penološkog tretmana podvrgava ih se određenim, njima prilagođenim programima. Rad i osposobljavanje za isti jedan su od njih i u tom su procesu od izrazitog značaja.

Pravo na rad jedno je od temeljnih ljudskih prava zajamčenih brojnim aktima na međunarodnoj i regionalnoj razini. Osim pravno obvezujućih propisa, konvencija i protokola, regulirano je i brojnim preporukama, načelima i standardima koji nemaju obvezujući utjecaj. Upravo su ti pravno neobvezujući propisi najviše utjecali na oblikovanje nacionalnih zakonodavstava, pa tako i na naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora.

U Republici Hrvatskoj je, naime, pravo na rad u pogledu zatvoreničke populacije regulirano Zakonom o izvršavanju kazne zatvora, ali i podzakonskim aktima donesenim na temelju tog propisa. Navedeni Zakon implementira odredbe Europskih zatvorskih pravila, pa svakom zatvoreniku dopušta rad u skladu s mogućnostima ustanove, ali i njihovim znanjima i zdravstvenim sposobnostima. Međutim, premda je pravo na rad zajamčeno svima, postotak radno aktivnih zatvorenika u posljednjih nekoliko godina, prema izvješćima Vlade RH, nije zadovoljavajući. Jedan od glavnih razloga tomu je prenapučenost ustanova, pa bi izmjene Zakona u pogledu tog problema svakako bile poželjne.

Rad i strukovno osposobljavanje predstavlja različite vrste poslova i tečajeva strukovne izobrazbe koji se, iako su namijenjeni zatvorenicima, ne razlikuju puno od onih izvan penoloških ustanova. Premda nije uvijek bilo tako, s obzirom na česte slučajeve prisilnog rada u prošlosti, u novije su im vrijeme temeljni cilj i svrha rehabilitacija zatvorenika te njihova priprema za uspješnu reintegraciju u društvo nakon otpusta iz kaznionice, odnosno zatvora. Obavljanje poslova zatvorenicima pomaže unaprijediti njihove radne vještine, stvoriti pozitivne radne navike i samim time si povećati konkurentnost na tržištu nakon izlaska iz ustanove.

U Republici Hrvatskoj rad je organiziran na način da se može obavljati unutar kaznionice, odnosno zatvora, ali i kod drugog poslodavca izvan ustanove. Budući da spada u opće programe tretmana, mora biti omogućen i dostupan svim zatvorenicima. Sukladno tomu, u hrvatskim su penološkim ustanovama uspostavljeni odjeli za rad i strukovnu izobrazbu. Naime, da bi zatvorenik uopće bio u mogućnosti raditi, neophodna je kvalitetna strukovna

izobrazba i priprema za to. Ona se kod nas također može organizirati unutar, ali i izvan ustanove.

Čitav se penološki tretman zatvorenika zapravo vodi načelom njihove pripreme za otpust i pomoći nakon otpusta. Ne smije se, stoga, izostaviti uloga probacijske službe u cjelokupnom tom procesu. Međutim, ona je kod nas dostupna samo glede uvjetnog otpusta i stoga se javlja potreba za uspostavom posebne specijalizirane službe koja bi istu vrstu pomoći pružala i nakon izdržane kazne. Osim same uspostave takve službe, da bi ona bila još djelotvornija, nužna je i njena suradnja sa zatvorskim sustavom i sustavom socijalne skrbi, ali i nevladinim organizacijama.

Kao što je već rečeno, temeljna je ideja rada i strukovne izobrazbe kao općih programa tretmana zatvorenika postizanje njihove uspješne rehabilitacije i ponovnog uključivanja u društvo. Međutim, valja imati na umu da je riječ o različitim profilima ljudi i nije za očekivati da će se sa svakim uspjeti ostvariti jednaki ciljevi. Prema tome, trebalo bi težiti prilagođavanju programa svakoj individui posebno, a na razini ustanove poboljšati njihovu kvalitetu i širinu te raditi na sustavnom unaprjeđenju i edukaciji osoblja. Tim je ciljem, na koncu, vođen i naš zakonodavac, a slijeđenje primjera dobre prakse pojedinih europskih zemalja jedan je od načina njegova ostvarenja.

7. Literatura

7.1. Knjige i članci

1. Anazodo, Kemi S.; Ricciardelli, Rose; Chan, Christopher, Employment after incarceration: managing a socially stigmatized identity, *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, Vol. 38., 5, 2019, str. 564-582.
2. Cvitanović, Leo, Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (Zagreb), 1999, str. 353.
3. Davis, Angela Y., *From the Convict Lease System to the Super- Max Prison*, Springer Link, 2000, str. 60-61.
4. Ereš, Klara, *Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2021, str. 40- 44.
5. Glažar, Karla, *Mogućnosti implementacije situacijske prevencije u zatvorskom okruženju*, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2017, str. 61- 72.
6. Herceg Pakšić, Barbara; Jukić, Miroslav, *Primjena Konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada: Europski standardi i hrvatska postignuća*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23., br. 2, 2016, str. 291-292.
7. Igrac, Nenad, *Rad i zapošljavanje zatvorenika po zakonodavstvu Republike Hrvatske*, Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, vol. 7., br. 2., 2016, str. 2.
8. Ivičević Karas, Elizabeta, *Penitencijarno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Narodne novine, 2022, str. 8-107.
9. Josipović, Igor, *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Doktorska disertacija, 2018, str. 126- 168.
10. Jovanić, Goran; Petrović, Vera, *Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih*, Specijalna edukacija i rehabilitacija (Beograd), vol. 16., br. 2, 2017, str. 199-221.
11. Jukić, Renata; Sabljo, Marin, *Penološka andragogija- zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika*, *Andragoški glasnik*, vol. 21., br.1-2 (36), 2017, str. 27.
12. Knežević, Mladen, *Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji)*, Biblioteka socijalnog rada, Zagreb, 2008, str. 280- 284.
13. Kralj, Karin, *(Ne)mogućnost resocijalizacije zatvorenika u Hrvatskoj*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2020, str. 11.

14. LaBriola, Joe, Post- prison Employment and Future Criminal Justice Contact, The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 6 (1), str. 155- 156.
15. Lewis, David, Non-governmental organizations, management and development, Routledge, Taylor& Francis Group, 2014, str. 2.
16. Maloić, Snježana; Rajić, Saša, Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH, Ljetopis socijalnog rada, vol. 19., br. 1., 2012, str. 37.
17. Maloić, Snježana; Brkić, Goran, Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 27, br.1, 2019, str. 110.
18. Maloić, Snježana; Jandrić Nišević, Anita, Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje? Kriminologija i socijalna integracija, vol. 28 (2020) 1, str. 56-57.
19. Matajija, Amanda, Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija, Pravni fakultet, Zagreb, 2014, str. 5- 18.
20. Milutinović, Milan, Penologija, Savremena administracija. Beograd, 1988, str. 101.
21. Morić, Mateja, Proces motivacije zatvorenika unutar provođenja posebnog tretmana u zatvorskom sustavu, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2017, str. 18.
22. Novak, Tena, Usporedni prikaz općih metoda tretmana zatvorenika u zemljama Europske unije, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 2017, str. 40- 42.
23. Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17., br. 1., 2010, str. 310-316.
24. Rodriguez Rescia, Victor; Seitles, Marc. D, The Development of the Inter- American Human Rights System: A Historical Perspective and a Modern-Day Critique, vol.16 N.Y.L.S Journal of Human Rights, vol. 16, iss. 2, article 4, 2000, str. 593.
25. Simon, Frances H., Prisoners Work and Vocational Training, Roundtable, London, 1999, str. 110.
26. Solomon, Amy L.; Dedel Johnson, Kelly; Travis, Johnson J.; McBride, Elizabeth C., From Prison to Work: The Employment Dimensions of Prisoner Reentry, Roundtable, 2004, str. 4-5.
27. Šeparović, Zvonimir, Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju, Pravni fakultet, Zagreb, 2003, str. 150.
28. U.S. Department of Justice, Community Release Programs: Guidelines for the establishment and operation of local detention facilities, Office of justice programs, 1980, str. 3.

29. Vukalović, Ana, Obrazovanje u zatvoru- iskustva bivših zatvorenika, Filozofski fakultet, Rijeka, 2020, str. 56.

7.2. Pravni izvori

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN – MU 18/97 , 1/06.
2. Evropska zatvorska pravila , Savet Evrope, Beograd, 2006.
3. Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
4. Konvencija o diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje, NN 5/2000.
5. Konvencija o politici zapošljavanja, NN 11/2000.
6. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, NN 51/2022.
7. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, NN 12/2009.
8. Pravilnik o radu i strukovnoj izobrazbi, popisu i opisu radnih mjesta zatvorenika te naknadi za rad i nagradi, NN 12/2016.
9. Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, E/CN.15/2015/L.6/Rev.1.
10. Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14
11. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21.
12. Zakon o potvrđivanju Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, NN MU 14/97.
13. Zakon o probaciji, NN 99/18.
14. Zakon o radu, NN 93/14, 127/17, 98/19.

7.3. Ostali izvori

1. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr> (pristup: 2.4.2022.)
2. Službena stranica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Mjere za sve, <https://mjere.hr> (pristup: 17.5.2022.)

3. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020., <https://mpu.gov.hr> (pristup: 29.4.2022.)
4. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, Vlada RH, 2020., <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27..4.2022.)
5. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, Vlada RH, 2020., <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)
6. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu, Vlada RH, 2021., <https://vlada.gov.hr> (pristup: 27.4.2022.)
7. Izveštaj s mobilnosti: Santa Maria a Vico (Italija), Obrazovanje u zatvoru: način da se bude slobodan, 2019., andragog.org/wp-content/uploads/2019/12/Izveštaj-KA1-Italija-.pdf (pristup: 8.4.2022.)
8. Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, <https://mpu.gov.hr/zatvorski-sustav/6150> (pristup: 7.4.2022.)
9. Powell, Zachary A., Work- Release Programs, The Encyclopedia of Corrections, Encyclopedia entries, 2017., <https://onlinelibrary.wiley.com> (pristup: 4.4. 2022.)
10. tportal.hr, <https://www.tportal.hr> (pristup:7.4.2022.)
11. Službena stranica UNICOR, <https://unicor.gov> (pristup: 4.4.2022.)